

เอกสารบทเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ชั้น ม.3)

สาระที่ 1: ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน่วยการเรียนรู้ที่ 1: การเผยแผ่ศาสนาและความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อโลก

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก (ส 1.1 ม.3/1)

พระพุทธศาสนาเริ่มต้นจากการเผยแผ่ในชมพูทวีป และก้าวสู่ระดับสากลอย่างจริงจังในสมัย พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงส่งคณะสมณทูต 9 สาย ออกไปยังดินแดนต่าง ๆ ดังนี้:

การเผยแผ่ในทวีปเอเชีย (รากฐานที่มั่นคง)

- เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (จีน, เกาหลี, ญี่ปุ่น):
  - จีน: เข้าสู่จีนในสมัยราชวงศ์ฮั่นผ่านเส้นทางสายไหม (Silk Road) เกิดการผสมผสานกับความเชื่อเดิมอย่างลัทธิขงจื้อและเต๋า จนเกิดเป็นนิกายฉวน (Zen) และมหายานที่รุ่งเรือง
  - ญี่ปุ่น: รับผ่านเกาหลีและจีน มีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมนักรบ (ซามูไร) และศิลปะการจัดดอกไม้ พิธีชงชา
- เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ดินแดนสุวรรณภูมิ):
  - คณะสมณทูตสายของ พระโสณเถระ และพระอุตระเถระ นำนิกายเถรวาทมาประดิษฐานในไทย พม่า ลาว และกัมพูชา ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและรากฐานกฎหมายประเพณี
- เอเชียใต้ (ศรีลังกา):
  - พระมหินทเถระ (พระราชโอรสพระเจ้าอโศก) นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐาน ณ เกาะลังกา ทำให้ศรีลังกาเป็นศูนย์กลางการรักษาพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีที่สมบูรณ์ที่สุด

การเผยแผ่ในทวีปยุโรป ออสเตรเลีย และอเมริกา (ยุคใหม่)

- ศตวรรษที่ 19 - ยุคบุกเบิก: เริ่มจากการที่นักวิชาการชาวตะวันตกแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ และเยอรมนี ทำให้ปัญญาชนเริ่มหันมาสนใจในฐานะ "ปรัชญาเชิงวิทยาศาสตร์"
- ปัจจุบัน - ยุคการประยุกต์:
  - ใน สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ พระพุทธศาสนาได้รับความนิยมอย่างสูงในกลุ่มคนทำงานสร้างสรรค์และนักวิทยาศาสตร์ โดยเน้นการฝึกสมาธิแบบวิปัสสนา (Mindfulness) เพื่อบำบัดจิตใจและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน
  - มีการจัดตั้งวัดไทยและวัดนานาชาติขึ้นมากมาย เช่น วัดอมราวดีในอังกฤษ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวต่างชาติ

2. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะอารยธรรมและความสงบสุขโลก (ส 1.1 ม.3/2)

พระพุทธศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแคที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนอารยธรรม:

- ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม: ก่อให้เกิดการสร้างสรรคที่ยิ่งใหญ่ เช่น พุทธสถานบุโรพุทโธ ในอินโดนีเซีย, นครวัด ในกัมพูชา หรือ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในไทย ซึ่งสะท้อนถึงความสงบระงับและความเมตตาผ่านงานช่างศิลป์
- ด้านจริยธรรมและสันติภาพโลก: หลักการ "อหิงสา" (การไม่เบียดเบียน) และ "ขันติธรรม" (ความอดทนอดกลั้น) กลายเป็นรากฐานสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศและการรักษาสันติภาพ องค์การสหประชาชาติ (UN) จึงประกาศให้ วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก เพื่อระลึกถึงคำสอนที่เน้นสันติภาพ

- ด้านการศึกษาและการเรียนรู้: ในอดีต วัดคือ "มหาวิทยาลัย" แห่งแรกที่สอนทั้งวิชาชีพ ศิลปะ และศีลธรรม ปัจจุบันพระพุทธศาสนายังคงให้ความสำคัญกับการ "ตื่นรู้" และการใช้เหตุผลมากกว่าความเชื่อที่มงาย

3. หลักธรรม เศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาที่ยั่งยืน (ส 1.1 ม.3/3, 3/6, 3/8)

การนำพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในโลกยุคใหม่:

การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในมิติต่าง ๆ

- การพัฒนาที่ยั่งยืน:
  - *ทุกข์*: วิฤตสิ่งแวดล้อมและภาวะโลกร้อน
  - *สมุทัย*: ความโลภของมนุษย์ (ต้นเหตุ) และการบริโภคที่เกินพอดี
  - *นิโรธ*: เป้าหมายการมีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ
  - *มรรค*: การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดตามหลักทางสายกลาง (Majjhima Patipada)
- การเตรียมพร้อมเพื่อการทำงานและครอบครัว (ส 1.1 ม.3/7): การใช้หลัก สัปปริสธรรม 7 (ธรรมของคนดี/หลักธรรมของสัตบุรุษ) เพื่อสร้างรากฐานชีวิตที่มั่นคง ประกอบด้วย:
  1. **ธัมมัญญาตา (รู้จักเหตุ)**: เข้าใจกฎเกณฑ์และหน้าที่ เช่น รู้ว่าการตั้งใจเรียนคือเหตุแห่งความสำเร็จในอาชีพ
  2. **อัตถัญญาตา (รู้จักผล)**: เข้าใจจุดมุ่งหมายของสิ่งที่ทำ เช่น รู้ว่าการออมเงินวันนี้เพื่อความมั่นคงของครอบครัวในอนาคต
  3. **อัตตัญญาตา (รู้จักตน)**: รู้กำลังความสามารถและข้อดีข้อเสียของตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการทำงาน
  4. **มัตตัญญาตา (รู้จักประมาณ)**: รู้จักความพอดีในการใช้จ่ายและการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
  5. **กาลัญญาตา (รู้จักกาล)**: รู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม จัดสรรเวลาเรียน เวลาพักผ่อน และเวลาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
  6. **ปริสสัญญาตา (รู้จักชุมชน)**: รู้กิริยามารยาทและการปฏิบัติตนให้เข้ากับสังคมที่อยู่ เพื่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างราบรื่น
  7. **ปุคคลัญญาตา (รู้จักบุคคล)**: รู้จักความแตกต่างของบุคคล เพื่อเลือกคบมิตรที่ดีและสื่อสารกับคนรอบข้างได้อย่างเหมาะสม

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

- **วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย**: คือการมองว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน (เช่น ถ้าอยากเรียนเก่ง เหตุคือความขยันและสมาธิ) วิธีคิดนี้ช่วยป้องกันการตัดสินใจที่ผิดพลาดในวัยศึกษาคณะอง

4. การบริหารจัดการเพื่อปัญญาและการดำเนินชีวิต (ส 1.1 ม.3/9)

การบริหารจิตตามแนวทาง **อานาปานสติ** (กำหนดลมหายใจเข้า-ออก) คือเครื่องมือสำคัญสำหรับนักเรียน ม.3:

- **เพื่อการเรียนรู้**: ช่วยให้จิตใจนิ่ง มีสมาธิในการรับข้อมูลใหม่ ๆ และจดจำได้นานขึ้น
- **เพื่อการแก้ปัญหา**: เมื่อใจสงบ ปัญญาจะเกิด ทำให้มองเห็นทางออกของปัญหาชีวิตได้ชัดเจน ไม่ใช้อารมณ์ตัดสิน

5. การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนา (ส 1.1 ม.3/10)

ในสังคมพหุวัฒนธรรม การยอมรับวิถีชีวิตของศาสนิกชนอื่นเป็นเรื่องจำเป็น:

1. **ทำความเข้าใจความต่าง**: เรียนรู้ว่าแต่ละศาสนามี "รูปแบบ" ต่างกัน แต่มี "เป้าหมาย" เดียวกันคือความสงบ

2. การปฏิบัติตน: เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับเพื่อนต่างศาสนาด้วยความเคารพ เช่น การเยี่ยมชมมัสยิดหรือโบสถ์คริสต์โดยรักษาเกียรติของสถานที่
3. สร้างความสมานฉันท์: เน้นการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน (Social Engagement) โดยก้าวข้ามกำแพงทางศาสนา

กิจกรรมทบทวนบทเรียนและวิเคราะห์เชิงลึก

1. ภารกิจนักสืบพุทธประวัติ: ให้นักเรียนเลือก พระพุทธรูป 1 ปาง แล้ววิเคราะห์ว่าเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนนั้นให้ข้อคิดในการแก้ปัญหาชีวิตในวัยรุ่นปัจจุบันอย่างไร? (ส 1.1 ม.3/4)
2. โครงการ "พอเพียง-ยั่งยืน": ให้นักเรียนนำหลัก มัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณ) มาออกแบบแผนการออมเงินหรือการใช้ทรัพยากรในบ้าน 1 เดือน แล้วสรุปผลตามหลักอริยสัจ 4
3. เวทีเสวนาพหุวัฒนธรรม: จำลองสถานการณ์ว่าหากมีเพื่อนต่างศาสนาย้ายมาอยู่ในชุมชน นักเรียนจะมีวิธีการ "เปิดใจ" และ "อยู่ร่วมกัน" อย่างไรให้เกิดสันติสุขมากที่สุด?